

tellectus agens, omnibus inest, et q. 106, a. 4 : tior est, intellectus vero agens complementum possibili præstat. Atque ita credunt nonnulli Thomistarum, inter quos est Ferrarius 3, de Anima, quæst. 9, quibus patrocinatur D. Thomas, in 2, d. 20, quæst. 2, art. 2, et quæst. 10, de Verit., art. 8. Resolvendum tamen possibilem simpliciter esse nobilorem. Primo, quia ejus actio, nimurum intellectio, nobilissima est, nec talis ulla prodit ab intellectu agente. Secundo per intellectum possibilem est noster animus capax divinæ visionis, in qua beatitudo hominis consistit. Tertio intellectus agens non nisi ut instrumentum quoddam datum est præparandis possibili speciebus. Quarto secundum intellectum possibilem maxime Deo et Angelis assimilatur. Et ipse per se loquendo consequitur naturam substantiæ spiritualis, intellectus vero agens veluti per accidens, ut scilicet defectum objectorum materialium supplet. Est ergo sine dubio intellectus possibilis absolute perfectior, quamquam prout in potentia est, ad species, quas agens producit, vendicit hic non multum excessum, quod plane sufficit instituto Aristotelis, non enim semper agens simpliciter perfectius est paciente, sed qua agens est tantummodo.

12. *Quartum dubium hujus capituli, pars affirmans.* — Quartum dubium est, an hi duo intellectus realiter distinguantur : nam dicta omnia id supponere videntur, certe Aristoteles, ac S. Thomas de his loquuntur, quasi de rebus distinctis. Ratione probatur : quoniam actus harum potentiarum sunt longe diversi, principium enim agendi et patiënti realiter distinguuntur, sed intellectus agens est principium agendi, possibilis patiënti : ergo, etc. Probabilis quidem opinio hæc quam innuit S. Thomas, quæst. 79, art. 7, in 1 p., et in 2, d. 17, q. 2, art. 1, tenentque universa ejus schola, et Marsilius Ficinus, lib. 15, de Theologia Platonis. Potest etiam ex dictis explicari et confirmari : nam potentia cognoscitiva solum est receptiva specierum, et operativa per easdem, non autem activa illarum, sed principium agendi illas, est diversum a potentia cognoscente, prout hæc omnia patent in sensibus : ergo idem credendum erit in intellectu : nam ex sensibus intelligibilia sunt investiganda.

11. *Tertium dubium hujus capituli.* — *Consulatur auctor, disp. 18, Metaphysicæ, et d. 43, sect. 2, num. 14.* — Tertium dubium est, quis prædictorum intellectuum sit perfectior potentia : nam Aristoteles, citato capite quinto, libri tertii de Anima, agentem præferre videtur : *Agens enim, inquit, in omni natura præstabilitius est paciente :* quod etiam usurpat D. Augustinus 12, super Gen. ad litter., cap. 16. Et ratione arguitur. Nam potentia, quæ ordinatur ad præstandum alteri complementum, perfec-

eadem enim potentia activa esse valet specie-
rum, et ut sic intellectus agens appellari : et
rursum operativa per illas, sive diei intel-
lectus possibilis, neque in actibus spiritualibus
principium agendi et recipiendi oportere dis-
tingui, ut alibi traditur. Secundo, quia mul-
tarum species potest intellectus possibilis sibi
formare, ut ex supradictis patet : ergo si vim
activam habet specierum quarundam, omnium
plane habere poterit. Tertio intellectus noster
quasi medius est inter intellectum angelicum
et sensum, ille enim natura sua inditas habet
species omnium rerum, ac si ab intellectu ins-
tar passionum dimanarent, potentiae autem
sensitivæ maxime exteriores et speciebus ca-
rent, et illas ab extrinsecis objectis recipiunt,
intellectus vero noster, et speciebus caret a
principio, in quo a perfectione Angeli declinat,
et quamdam habet convenientiam cum
illo : statim enim, ac anima ipsa quippe co-
gnoscit per phantasiam, ab ipso intellectu ma-
nat species id repræsentans. Quare efficientia
hæc quodammodo se habet instar emanationis
speciei ab intellectu, atque ita potentia dis-
tincta non procedit talis efficientia. Confirmatur,
quoniam intellectus agens post hanc vitam
semper actione carebit, quod inconveniens
censemur si potentia est distincta realiter : erit
ergo virtus ejusdem potentiae. Itaque universa,
quæ de utroque intellectu dicuntur, de duplice
ejusdem potentiae vi facile dici possunt, quæ
certe opinio verior appareat, quamvis nihil cer-
tum se offerat : an autem distinctio formalis
saltem sit admittenda, dicetur inferius.

CAPUT IX.

UTRUM INTELLECTUS PRACTICUS ET SPECULATIVUS
SINT POTENTIAE DISTINCTAE.

1. *Prima differentia inter practicum et spe-
culativum.* — *Explicatio secunda.* — Hanc quæsti-
onem tractat Aristoteles, lib. 3, de Anima,
cap. 9 et 10. Estque valde necessaria ad expli-
canda diversa munera intellectus nostri, dis-
putat præterea de intellectu pratico et specu-
lativo, libro 6, Ethicorum, a capite 1, per se-
quentia, et lib. 1, Magnorum Moral., c. 35,
Metaphysicæ, capitibus 1 et 6, Metaphysicæ,
capite primo. Pro expositione ergo primo
notandum, practicum et speculativum potissi-
me differre ex parte finis, ut Aristoteles, dicto
loco, docet : nam finis speculationis est veritas,
et perfectio ipsius intellectus ut sic, finis vero
practicæ est opus : et ideo speculatio propter

seipsam est appetibilis : practicum vero tan-
tum in ordine ad opus, et propter bonum, quod
in operatione reperitur. Ad cujus differentiæ
declarationem est secundo notandum intellec-
tum nostrum circa duo versari : primo quidem
circa cognitionem rerum tam externarum,
quam propriæ etiam naturæ : secundo circa
operations proprias, inter quas aliæ sunt in
potestate hominis, quoad usum et exercitium,
atque etiam quoad rectitudinem et pravitatem,
aliæ vero fiunt necessario, quæ proinde in
potestate hominis non existunt. Circa priores
autem operations duplicitate potest intellectus
versari : aut cognoscendo illas secundum en-
titates suas naturales : aut regulando, consti-
tuendoque in illis modum, quo optime fiant.
Quando ergo intellectus noster versatur circa
rem quamlibet sibi extrinsecam, vel intrin-
secam, cognoscendo tantum naturam, et pro-
prietates illius, ea cognitio speculativa est,
quando vero circa operationem hominis ipsius,
regulando, ponendoque illi modum, talis actio
erat communiter practica. Quapropter cognitio
speculativa vendicat pro materia proxima
circa quam versatur, rem cognitam : pro fine
autem ipsam veritatem, quæ de re illa potest
demonstrari : at vero cognitio practica pro
materia, et objecto sortitur operationem hu-
manam, et pro fine rectitudinem illius, et, ut
ita dicam, regulationem in facto esse : quod
intelligendum venit, quando operatio ipsa est
praxis, ut statim explicabo. Et hac de causa
intellectus practicus rem considerat, ut opera-
bilem, quia nimurum immediate considerat, ut
operations hominis, ac res alias, ut sub talibus
cadunt operationibus.

2. *Secunda differentia.* — *Tertia.* — *Quarta.*

— *Quinta.* — Hinc altera sumitur differentia
practicæ et speculativi, quod speculativum ver-
satur potissimum circa universalia, unde scientia
maxime speculativa, qualis est metaphysica,
maxime universalia contemplatur : practicum
vero potissimum intendit in particularia : qua de
causa prudentia habitus intellectus est maxime
practicus, quia particularia considerat. Ac ra-
tio a priori est, quia circa actiones versatur,
quæ ad singularia terminantur. Et quamvis
practicum circa universalia sœpe versetur, id
tamen non nisi in ordine ad singulare. Unde
suboritur tertia differentia, quod speculativum
est maxime de æternis, ac necessariis : quod
si attingit etiam corruptibilia, ea plane ab-
strahit, et quasi perpetua considerat : practicum
vero de contingentibus, quia respicit singularia
particularia circumstantias eorum, quæ

facile mutabiles sunt. Est et alia differentia, quod speculativum res contemplatur ex earum principiis: practicum vero considerat easdem, quasi ponens in seipso principium illarum: sic philosophus naturalis cognoscit passiones animae considerando quid in se sint, et quomodo oriantur a tali natura, et hoc ipsum est considerare rem speculativo modo: philosophus autem moralis observat animae passiones, ut reducendas sint ad mediocritatem per virtutes, quod est agere de illis modo operabili. Ultima tandem differentia, ad quam numeratae omnes reducuntur, posita est in diversitate objecti formalis, nam practicum respicit operabile, ut sic, speculativum autem veritatem, ut sic, quae est differentia ex parte finis, ut recte notavit Cajetanus, 1 part., quæst. 14, art. 16. Quapropter superflua est quorundam disputatio, an practicum et speculativum differant ex objecto, an ex fine, quam excitant Antonius Andreas 6, Metaphysicae, q. 1, Soncinus, q. 4, Javellus, quæst. 5, si enim sermo sit de objecto materiali, in eo plane non differunt, cum circa idem objectum materiale practicum et speculativum possint versari: si vero de objecto formali idem prorsus est cum fine: nulla ergo existit controversia.

3. *Primum corollarium ex doctrina data.* — *Finis scientis potest per accidens variare rationem practici vel speculativi: non vero per se.* — Ex dictis de pratico et speculativo in communi colligitur primo resolutio illius quæstionis, an scientia practica et speculativa differant ex fine ipsius scientiae, multi enim putant habitum practicum non esse absque fine scientis, ut Soncinus et Javellus paulo ante citati, quibus videtur favere D. Thomas, 1 p., q. 14, art. 16, et quæst. 79, art. 2. Dicendum est tamen, habitum ex se habere practicum esse, vel speculativum, neque finem scientis posse variare hujusmodi rationem in habitibus: sic scientia, qua cognoscitur Deus cum attributis ipsius speculativa est, quantumlibet ipse sciens finem aliquem extrinsecum per illam sibi proponat acquirendum. Alioquin vana foret divisione scientiarum in practicas et speculativas, nam quelibet posset practica evadere, aut speculativa juxta placitum addiscentis, quod est ridiculum. Ac ratio a priori est, quia habitus practicus dicitur, eo quod directivus sit operationis, quod vero actu non dirigat per directionem et intentionem addiscentis, per accidens est, nec illius mutat naturam, sicut regula semper talis est, quamvis ad regulandum non applicetur. Ita Cajetanus, citato ar-

tic. 16, primæ partis, Ferrarius 3, contra Gentes, cap. 20, Soto, quæst. 4, proæmialium in logicam. Fatemur tamen finem scientis modum mutare in acquisitione scientiae, operationemque et habitum practicum reddere, non quidem per se, sed quasi per accidens et occasionaliter: veluti si quis acquirat scientiam de re operabili, non animo operandi, sed cognoscendi naturam illius, procedit quidem ex accidenti, speculativo modo: qui vero addiscit animo operandi, procedit practico, atque adeo cognitio hæc practica erit, illa speculativa, quod quidem ex fine scientis ortum habuit, occasionaliter tamen id habent ex intrinseco modo procedendi, et ita est intelligentus sanctus Thomas: si tamen quis non variaret modum acquirendi scientiam, quamvis variaret propositum et finem suum, ratio scientiae non mutaretur, et ita per se loquendo finis scientis non variat rationem habitus practici, vel speculativi.

4. *In dubio suberto prima sententia.* — *Secunda sententia rejicitur.* — Sed an in actibus ipsis requiratur actualis intentio operandi ut consideratio practica dicatur, dubitari posset. Quidam affirmant, asserentes nullam considerationem actualem esse practicam simpliciter, nisi illi addatur actus voluntatis intendenter operationem: habitus enim, inquit, dicitur practicus, quia est directivus, talis autem est absque operantis directione, et ideo est etiam practicus absque tali directione: at vero actus practicus dicitur, quia actu dirigit, non potest autem dirigere actu nisi voluntatis intentio accedit: quare, etc. Alii addunt requiri voluntatem rectam, quod falsum puto, nam a voluntate errante procedere potest actus practicus pravus: et imprudentia practica plane est, sicut contraria prudentia, imo et error practicus dari valet, unde ex 3, Ethicorum, cap. 1, celebratur omnem pravum ignorare quid agat, ignorantia practica videlicet, ignorantia quippe speculativa minime ignorat.

5. *Primum quoque exploditur.* — At enim non solum sententia hæc, verum etiam prior displicet, namque ut actus intellectus dicatur practicus, non pendet a voluntate, ut a mente: quod probatur, quia omnis actus intellectus, qui de se tendit ad movendum appetitum et regulandum actum illius, practicus est: actus autem, a quo movetur appetitus, antecedit omnem appetitum: non ergo actus practicus per se requirit voluntatis intentionem. Major patet: quia non intellectus speculativus, sed practicus movet appetitum, ut docet

Aristoteles: minor vero ostenditur, quia appetitus non tendit nisi ad objectum cognitum, ideoque prima cognitio practica appetitum movens praेire debet omnem actum appetitus, alias in infinitum procederetur, ut notavit Aristoteles 7, Ethicorum ad Eudemum, et nos infra dicimus, lib. 5, capite 3, hic vero actus, *omne malum est fugiendum*, practicus est, si quidem vim habet movendi appetitum, imo primum principium censemur rationis practicæ: ut divus Thomas notat, 1 p., quæst. 79, art. 12, unde in 2, 2, quæst. 49, art. 2, habitum elicivum talis actus inter partes prudentiae collocat.

6. *Replica pro eadem prima sententia.* — *Vera enodatio.* — *Suadetur.* — Sed occurunt adversarii, actus ejusmodi non esse perfecte practicos, cum possit mens in eorum cognitione sistere: et speculari tantum omne malum esse detestabile et omne bonum dirigibile, unde a quibusdam similes actus vocantur speculative practici. Fortasse tamen quæstio de nomine erit, atque ita actus ille potest simpliciter practicus censeri. Unde S. Thomas, quæst. 17, de Veritate, art. 1, synderesim vocat simpliciter habitum practicum. Ratio est, quia licet possit intellectus in cognitione illa sistere, ex natura tamen sua actus ipse movere appetitum valet, media conclusione practica, quæ ex illo inferatur, assensus namque principiorum naturaliter tendit ad assensum conclusionum, ejusdemque ordinis est cum illo: unde confirmatur institutum, nam actus hic in particulari, *malum hoc, verbi gratia, futurum, est fugiendum*, practicus est: ergo, et universalis ille, *omne malum est fugiendum*, practicus erit. Antecedens suadetur, quia talis habet pro objecto rem operabilem, modoque operabili circa illam versatur, cum proponatur facienda, et actus ipse sufficiens sit ad movendum voluntatem, et ad hoc ex se dirigatur. Jam consequentia suadetur: quia eadem est ratio de actu universalis et particulari. Hinc ergo formatur argumentum. Actus hic, *omne malum est fugiendum*, practicus est, non pendet autem ex voluntate operantis: ergo, etc. Tandem actus conscientiae, dictus murmuratio intellectus de actu malo, ex quo sequitur remorsus in voluntate, ille, inquam, actus practicus est: utpote quædam synderesis, movetque voluntatem et tamen prævenit omnem appetitum, quia nobis etiam nolentibus intra nos excitatur: ergo actus practicus non tantum ille est, qui a voluntate procedit, vel qui actu dirigit operantem, sed qui de se est sufficiens ad moven-

7. *Doctrina proxima temperatur.* — Est quidem verum inter practicos actus esse nonnullos magis practicos, quam alios: namque sermones universales nonnihil magis speculationis participant, et inter actus prosecutionis, vel fugæ, ii, qui exercite ad illam dirigunt, quale imperium, magis practici sunt, quam qui in actu signato solum judicant fugiendum esse, vel persequendum: omnes tamen possunt dici practici absolute, quia omnes habent pro fine opus. Inferes, ergo omnis actus intellectus practicus est, siquidem omnis de se excitat voluntatem saltem delectando, cognitione Dei practica est, quoniam motiva etiam est voluntatis ad illum amandum. Neganda tamen sequela, actio enim practica non ea dicitur, ex qua sequi potest affectus in voluntate, ut S. Thomas notat de Veritate, quæst. 14, art. 4, sed quæ directiva est operum, ad hocque tendit ex genere suo, hujusmodi vero est omne dictamen intellectus circa res agendas, vel fugiendas, sunt item consilii, qui plane inducent ad operandum, quamvis efficaciter id non efficiant, id enim de ratione omnium practicorum actuum non est, sed quod ad id tendant ex sese.

8. *Secundum corollarium.* — Secundo colligitur ex dictis, quidnam sit actus practicus, quidnam praxis, de quo plurimi plurima disputatione tam metaphysici, quam theologi: quidam autem affirmant praxim debere esse operationem intellectus: alii vero, ut Scotus et Soncinus definiunt praxim necessario esse operationem alterius potentiae ab intellectu: est vero, ut existimo, dissensio de nomine, nam actus practicus est, ut diximus, quo intellectus ordinat, aut dirigit operationem, praxis vero dicitur operatio ipsa quæ regulatur et ordinatur per actionem practicam intellectus: nam praxis nomen Graecum est, Latine, operationem significans: atque hic videtur communis vocabulorum usus, unde communiter praxis putatur actus alterius potentiae ab intellectu, practicus vero actus ab intellectu ipso elicitor, atque intra illum invenitur.

9. *Dubii cuiusdam enodatio.* — Sed, an praxis sit etiam interdum actus ab intellectu elicitor communiter negari solet, dicendum tamen actum intellectus considerari, aut ut operatio est, secundum suam substantiam tantum, sieque verum, vel falsum esse, ac speculationem quamdam; aut considerari, ut objicitur actu voluntatis, ab eaque elicitor, et a

prudentia imperatur, et ut sic intellectum hominum esse, vel malum, atque ejus actus praxes, cum sint actus voluntarii et morales, proindeque virtutis, vel vitii: qua propter cum sanctus Thomas, 1, 2, quæst. 57, art. 1, ad primum, ait habitum practicum dirigere opus exterius, seu alterius potentiae ab intellectu, non contendit dirigere semper, ac necessario, sed communiter. Etenim prudentia dirigit etiam actus intellectus quantum ad usum: vel certe intelligentus erit, quod immediate dirigat actum alterius potentiae, nempe voluntatis: immediate enim dirigere poterit actum intellectus, in quantum sub voluntatis electionem cadit.

10. *Tertium corollarium continens assertiōnēm principalem.* — Tertio colligitur decisio quæstionis propositæ, cuius tandem conclusio sit. Intellectus practicus et speculativus non duæ sunt, sed una potentia tantum realiter, atque formaliter. Ita S. Thomas supra dum asserit hosce intellectus differre tantum secundum modum concipiendi nostrum. Ratio conclusionis est, quia objectum intellectus adæquate est unum formaliter, nempe intelligibile: sub quo continentur practicum et speculativum, et eorum actus tanquam objecta partialia, quod supra lib. 3, cap. 30, in simili dicebamus de sensu interiori, et patet amplius. Nam speculatio est quasi fundamentum actus practici, a cognitione enim speculativa sæpe descendimus ad cognitionem practicam: præterea si intellectus practicus et speculativus formaliter differant propter diversitatem actuum, quælibet potentia haberet innumeræ fere distinctiones formales, nam quot habet actus diversos, tot conceptibus diversis potest concepi. Tandem, quia potentia intellectiva est universalissima in suo genere, ideo una tantum merito ponenda est.

11. *Objectio contra assertionem ex Aristotele.* — *Ex ratione.* — *Satisfit.* — Huic conclusiōni repugnare videtur Aristoteles 6, Ethicorum, cap. 1, et libro Magnorum moralium, cap. 35, ubi intellectum practicum et speculativum, duas partes animæ genere diversas vocat, assignata etiam distinctione ex objectis: et 3, de Anima, textu 53, intellectum practicum virtutem deliberantem appellat, intellectum vero speculativum principium intelligentiæ, additque distingui inter se magis, quam irascibilem et concupiscibilem, quæ utique potentia secundum pene omnes distinguuntur realiter: quare, etc. Accedit ratio, quia diversa objecta, et actus horum intellectum veram arguant distinctionem. Ad Aristotelem res-

pondendum: si, ut verba sonant, opinetur, non esse probandum: exponi tamen posse, voluisse tantum in intellectu nostro duplēcē vim partiale intelligi, duplexque munus ejusdem potentiae, veluti si in luce Solis distinguamus virtutem calefaciendi, atque illuminandi ad ostendendos diversos effectus ejusdem potentiae. Ad rationem dicitur illa omnia, quæ recensentur partialia esse sub objecto adæquato comprehensa.

12. *Instantia ex sententia Capreoli et quorūdam Thomistarum.* — *Excluditur.* — Sed obstat adhuc, si intellectus practicus et speculativus essentia non distinguuntur, nec habitus scientiæ practice et speculative distinguuntur. Ita quidem assurerunt Soncinus, Javellus et alii cum Capreolo in prologo. Eorum tamen sententia falsa videtur, quoniam prædicti habitus per proprios, et intrinsecos fines, et objecta formalia separantur, ut supra ostendimus, neque est simile de potentia et habitibus: nam, ut etiam alibi monuimus, potentia multo universalior est, quam habitus eam perficientes, cum sit superior et eminentior, unde licet una potentia sit, quæ speculator veritates, et dirigit operationes humanas: alter tamen habitus est, qui potentiam hanc perficit in primo munere, alter, qui in secundo: qua de causa distinctio habituum non essentialis solum, sed etiam genericæ dici solet: ut notavit Sotus in logica supra, et Cagitanus, 1 part., quæst. 1, art. 4, non quod in nullo genere convenient, ut nos etiam in posterioribus apud Aristotelem docuimus, sed quod constituent duos habituum ordines valde inter se diversos, distinctasque rationes scientiarum sub se continent. Unde sub priori ordine continentur tota latitudo principiorum, conclusionumque scientiarum speculativarum, quæ ex variis abstractionibus distinguuntur, de quibus etiam in proprio loco plura diximus, sub posteriori vero tota latitudo habituum practicorum coercens omnes practicas scientias, artes, prudentiam, etc., qui habitus inter se per activum, factivumque distinguuntur ab Aristotele 6, Metaphysicæ, et 6 item Ethicorum.

13. *Notatio prima pro doctrina proxima.* — Ad ejus distinctionis intelligentiam est notandum, primo, quod habitus practicus ille dicitur, qui ponit modum et rectitudinem in dirigenda actione humana, quæ quidem dirigi potest, aut quantum ad usum moralem, ut scilicet studiose fiat, aut quantum ad rectitudinem naturalem, id est, ut nimur in pro-

prio genere operatio illa perfecta prodeat: sic ars pingendi vel scribendi hominem dirigit ad recte exercendam illam operationem in ordine ad picturam, vel scripturam bonam. Prima rectitudine operationis est rectitudo ad bonum simpliciter, quia est bonum hominis, ut homo est. Secunda rectitudo est ad bonum secundum quid, quia est bonum hominis, non ut homo est, sed ut talis, vel talis artifex. Rursum prima rectitudo pertinet ad prudentiam, et actus illam comitantes, tendit enim ad rectitudinem simpliciter voluntatis et appetitus. Secunda vero rectitudo pertinet ad artes, unde scite scripsit Aristoteles, prudentem magis vituperari, si volens erraverit, quam si nolens, at vero artificem e contrario plus vituperari, si erraverit nolens, quam si volens: quia in prudente requiritur rectitudo appetitus, non item in artifice.

14. *Notatio secunda.* — *Dialectica practica ne sit, an speculativa.* — Secundo est notandum inter operationes humanas, quasdam esse, quæ transeunt in exteriorem materiam, efficiuntque aliquid manens transacta actione, alias vero, quæ non transeunt in talem materiam, sub quibus comprehenduntur, quæ nihil operis relinquunt, cum transierint, veluti citharizatio, saltatio, etc., primi generis operationes factiones proprie vocantur: Aristoteles ergo, dictis locis, agibile vocat, id quod est agibile simpliciter, et ita solam prudentiam ait vocari, versarique circa agibile, et artem omnem circa factibile: unde prudentiam vocat habitum cum ratione activum, artem vero habitum cum ratione factivum, idem habet libro magnorum moralium, cap. ult. At enim Alexander Aphrodisius 6, Metaphysicæ, cap. 1, quem sequi videtur S. Thomas 1, 2, quæst. 57, art. 4, duplices artes distinguit, alias, quæ versantur circa agibile, dicunturque liberales, cuiusmodi sunt quæcumque circa actiones immanentes versantur, et alias, quæ circa factibile occupantur, ac dicuntur, serviles: prioris generis artes distinguuntur a prudentia, quæ circa agibile simpliciter versatur, dirigendo bonitatem, rectitudinemque simpliciter in actionibus: artes vero circa agibile secundum quid, ut diximus. Urgebis. Dialectica igitur scientia practica erit, cum ars directiva sit operationum humanarum et earum regula. Occurrentum tamen quantum ad modum quidem practicam esse, attamen excipi a numero artium, et speculativam dici posse, quia speculationem, ut speculatio est, ut dirigit, alibi diximus.

CAPUT X.

UTRUM IN PARTE INTELLECTIVA SIT MEMORIA, VEL ALIQUA POTENTIA AB INTELLECTU DISTINCTA.

1. *Tria hic explicanda puncta.* — In hoc capite superest explicemus reliqua, quæ ad potentiam intellectivam pertinent: quorum primum illud est, quomodo intellectus noster præterita cognoscat, et obiter etiam attingimus de modo cognoscendi futura, ac tandem diversæ denominations explicabuntur, quæ intellectui accommodantur. Circa primum experimento constat, intellectum nostrum cognoscere præterita, de modo tamen est difficultas: circa quam fuit opinio Avicennæ post actum intelligendi, intellectum non conservare species, sed quandocumque cognoscit absens objectum, fieri novam productionem speciei a phantasmate, et intellectu agente. Ratio ejus est, quia si potentia cognoscitiva conser-